

Іванова В.О., Кантур С.Ф.

УДК 336.742

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРИБУТКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ
ТА ДЖЕРЕЛА ЙОГО ФОРМУВАННЯ**

Анотація. У статті розглядаються сучасні трактування поняття «прибуток комерційного банку».

На основі визначення сутнісних характеристик прибутку банку пропонується авторський підхід щодо його визначення. Розкривається значення прибутку та його види, а також досліджуються основні джерела формування прибутку за основними видами діяльності комерційного банку.

Ключові слова: прибуток комерційного банку, джерела формування прибутку банку, чистий процентний дохід, чистий комісійний дохід, витрати банку.

Аннотация. В статье рассматриваются современные трактовки понятия «прибыль коммерческого банка». На основе определения сущностных характеристик прибыли банка предлагается авторский подход к ее определению. Раскрывается значение прибыли и ее виды, а также исследуются основные источники формирования прибыли по основным видам деятельности коммерческого банка.

Ключевые слова: прибыль коммерческого банка, источники формирования прибыли банка, чистый процентный доход, чистый комиссионный доход, расходы банка.

Summary. The article considers the contemporary interpretations of the term “profit of the commercial bank”. Based on the determination of the essential characteristics of the bank's profit serves the author's approach to its definition. Reveals the value of profits and its species, and investigated the main sources of income for operating activities of the commercial banks.

In today's profit and securing profitable business - a necessary factor of the existence of any business entity. The size of the profit depends addressing the major challenges facing the bank: an increase in the amount of own funds, replenishment of funds, the creation of general and special reserves, maintaining the image of the bank, financing of capital investments, the development of the branch network, the introduction of modern banking technologies, etc. Formation of the bank's profit is determined by the specifics of it as a business, range operations, and the current system of accounting and taxation. Profit as a valuable section tests the impact of various factors, that have regular and random. In this regard, management is especially important as the process of formation of profit eliminate the negative impact of these factors. At the same time preserving the quality of its earnings certainty suggests that this category can be considered as a managed object, which can be subjected to planning and forecasting, analysis and control.

Keywords: profit of the commercial bank, the sources of income of the bank, net interest income, net commission income, expenses of the bank.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин в Україні банківський прибуток став не тільки кінцевою метою діяльності банків, але й узагальнюючим показником, здатним відобразити результати діяльності як всієї банківської системи, так і окремого банку. Формування прибутку – це основна мета діяльності комерційного банку. Він необхідний для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для успішного проведення наступних емісій і відповідного збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг. Ефективне управління прибутком передбачає побудову в комерційному банку відповідних організаційно-методичних систем забезпечення цього управління, знання основних механізмів формування прибутку. У цьому випадку проблема доходів і прибутку стає ще більш актуальною, а основним питанням залишається дослідження джерел та механізмів формування прибутку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Багато наукових робіт, приділяє особливу увагу прибутку. Науковці та практики пропонують різні терміни, категорії та показники прибутку. Вагомий внесок у вивчення природи прибутку, розкриття її економічної значимості зробили такі вітчизняні та зарубіжні автори, як О. А. Криклій [3], І. О. Лаврушин [4], С. Микитин [5], О.В. Пилипчук [6]. Такі автори, як І. О. Лаврушин [4], О. А. Криклій [3], А. М. Герасимович [1], В. Є. Черкасов [8] детально досліджують основні джерела прибутку комерційного банку та основні чинники, що на нього впливають. Високо оцінюючи вклад вітчизняних та зарубіжних авторів у вирішення зазначених питань, слід наголосити на об'єктивній необхідності подальшого поглиблення даних теоретичних досліджень і практичних розробок.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів сутності прибутку комерційного банку та виявлення основних джерел його формування. Для досягнення поставленої мети послідовно вирішуються наступні завдання:

- розкривається сутність прибутку комерційного банку та його значення;
- визначаються основні джерела формування прибутку комерційного банку;
- проводиться аналіз основних джерел формування прибутку на прикладі АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Виклад основного матеріалу. Прибуток – це основний показник ефективності діяльності комерційного банку, а його максимізація є основною метою при забезпеченні стійкого тривалого функціонування та міцної позиції на ринку.

В даний час в економічній літературі немає однозначного визначення поняття «прибуток комерційного банку».

Сутність прибутку як економічної категорії, більшістю вчених [2,5,6] розглядається як «частина додаткової вартості продукту, що реалізується господарюючим суб'єктом, та яка залишається після покриття витрат виробництва». Отже, об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту.

Сутність прибутку як об'єкта обліку визначається у відповідних нормативних актах. Так, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати" прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [7]. Досліджуючи сутність поняття "прибуток банку", можна зробити висновок про те, що більшість вітчизняних науковців трактують його саме з точки зору бухгалтерського підходу.

Узагальнюючи поняття прибутку як економічної категорії, так і з позиції банківської діяльності, сформулювати визначення прибутку можна так: прибуток – це виражений у грошовій формі дохід власника на вкладений капітал, плата за працю, за ризик ведення фінансово-господарської діяльності, який є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності.

Особливу увагу варто звернути на те, що прибуток являє собою форму доходу підприємця, який вкладає власний капітал з метою досягнення окремого комерційного успіху, в той же час він є визначеною платою за ризик здійснення фінансово-господарської діяльності[3]. Отже, рівень прибутку та рівень ризику знаходяться між собою в прямо пропорційній залежності.

Роль прибутку полягає в тому, що він є основним внутрішнім джерелом збільшення власного капіталу банку і ресурсів для зростання його активних операцій. При цьому, прибуток є постійно відтворюваним джерелом, на відміну від інших внутрішніх джерел формування капіталу[4].

В практиці функціонування банку використовуються декілька показників прибутку: економічний, балансовий, прибуток до оподаткування, чистий, а також нерозподілений прибуток.

У загальному плані прибуток, що залишається в розпорядженні банку, залежить від трьох «глобальних» компонентів: доходів, витрат і податків, сплачуваних до бюджету. Зіставлення темпів зростання цих компонентів дозволяє оцінити, який з факторів зробив позитивний або негативний вплив на прибуток.

Джерелами доходів кредитної організації є різні види її діяльності. При цьому доходи поділяються на:

1. Операційні доходи, які включають: процентні доходи; комісійні доходи; доходи від операцій на фінансових ринках; доходи від торгових операцій з іноземною валютою.

1. Дохід від побічної діяльності банку.

2. Інші доходи.

Внаслідок специфіки банківської діяльності основна маса доходів банку припадає на операційні доходи, а саме на процентні доходи. В основному ці доходи від надання кредитів клієнтам або від розміщення тимчасово вільних грошових коштів у центральному та комерційних банках, а також процентні доходи від вкладень в боргові зобов'язання[1]. Вони піддаються управлінню більшою мірою, ніж інші види доходів, оскільки їх обсяг залежить від суми залишків по групі активів, що приносять процентний дохід, від рівня процентної ставки, а також від порядку нарахування відсотків. В останні кілька років у основній частині вітчизняних банків процентні доходи становлять понад 70% загального обсягу доходів.

Комісійні доходи – це друге за значимістю джерело доходів. Величина комісійної винагороди банку прямо пов'язана з обсягом наданих послуг і встановленими тарифами за їх надання[4]. Слід зазначити, що у більшості комерційних банків відбувається збільшення питомої ваги комісійних доходів у загальному обсязі всіх доходів. Це пояснюється тим, що комісійні доходи більш стабільні, ніж процентні. Одержання комісійних доходів майже не пов'язане з ризиком втрати вартості вкладених активів (крім гарантійних операцій).

У ряді випадків по окремих кредитних операціях банк може одержувати одночасно і процентний дохід, і комісійний.

Ще одне важливе джерело доходів - це доходи від операцій на фінансових ринках, тобто, від купівлі-продажу цінних паперів, іноземної валюти, дорогоцінних металів. Решта видів доходів є в основному нерегулярними джерелами надходжень банку.

Банк повинен забезпечити не тільки достатність обсягу доходів для покриття своїх витрат, але і ритмічність їх надходження. Іншими словами, потік доходів повинен бути розподілений в часі відповідно з періодичністю утворення банком витрат.

Угруповання витрат банку здійснюється аналогічно угрупованню доходів. Зазвичай витрати комерційного банку класифікують наступним чином:

1. Операційні витрати, які включають: процентні витрати; комісійні витрати; витрати за операціями на фінансових ринках; та інші.

2. Витрати по забезпеченню функціонування діяльності банку.

3. Інші витрати.

Найбільшу частину витрат звичайного комерційного банку становлять витрати на залучення коштів, а точніше, плата за їх використання, тобто процентні витрати. Контроль процентних витрат здійснюється за допомогою аналізу депозитної політики банку.

Особливу групу витрат складають витрати, пов'язані з формуванням резервного фонду, призначеного для покриття можливих збитків і втрат за позиками, можливих збитків по інших активних операціях, по дебіторській заборгованості, по знеціненню різних видів цінних паперів[1].

Комерційні банки прагнуть до обґрунтованого зниженню витрат. Одним з методів контролю за обґрунтованістю витрат банку, орієнтованого на їх раціональне зниження, є бюджетування, яке являє собою складання системи взаємопов'язаних фінансових планів (балансів) комерційного банку.

Для більш чіткого розуміння формування та значимості прибутку слід проаналізувати динаміку основних його джерел на прикладі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (табл.1.). Аналіз основних джерел формування прибутку дає змогу оцінити їх питому вагу в загальному обсязі прибутку.

Таблиця 1. Динаміка основних джерел формування прибутку ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» за 2009-2011 роки. Тис. грн., %

Показники	2009 р.	2010 р.	Відхилення 2010-2009 рр.	Темп приросту, (%) 2010-2009 рр.	2011р.	Відхилення 2011-2010 рр.	Темп приросту, (%) 2011-2010 рр.
Чистий процентний дохід	4 287 798	4 203 680	-84 118	-1,96%	4 541 110	337 430	8,03%
Чистий комісійний дохід	1 163 878	1 150 897	-12 981	-1,12%	1 294 252	143 355	12,46%
Результат від торгових операцій з іноземною валютою	198 292	161 236	-37 056	-18,69%	160 744	-492	-0,31%
Адміністративні та інші операційні витрати	-2 668 435	-2 828 056	-159 621	5,98%	-3 162 094	-334 038	11,81%
Прибуток до оподаткування	-2 641 408	69 125	2 710 533	102,62%	171 430	102 305	148%
Чистий прибуток	-2 018 948	745	2 019 693	100,04%	30 655	29 910	4014,7%

Джерело: розроблено автором на основі фінансової звітності банку за 2009, 2010, 2011 рр.

Так, за даними таблиці слідує, що динаміка прибутку комерційного банку в основному заслуговує на позитивну оцінку. Загальне збільшення прибутку до оподаткування в 2010 році склало 102,62%, враховуючи те, що в 2009 році банком був понесений збиток. В 2011 році спостерігається зростання прибутку ще на 148% порівняно з попереднім роком. Зростання прибутку пов'язане зі зростанням його складових за основними напрямками діяльності комерційного банку.

Аналіз динаміки основних джерел прибутку свідчить про те, що основним джерелом прибутку банку є чистий процентний дохід, тобто дохід від платного розміщення власних і залучених коштів. В 2011 році розмір чистого процентного доходу підвищився на 8,03% та переважив значення за попередні два роки. Зростання чистого процентного доходу банку в 2011 році пов'язаний з активізацією банком кредитних операцій, яка супроводжувалась зростанням клієнтських надходжень та змінами структури ресурсної бази.

Другим за значимістю джерелом зростання прибутку є чистий комісійний дохід. В 2010 році чистий комісійний дохід зменшився на 1,12% порівняно з 2009 роком. Але в 2011 році спостерігається приріст цього показника на 12,46%, що перевищило два попередніх періоди.

Особливу групу витрат, які впливають на розмір прибутку банку, складають адміністративні та інші операційні витрати. За період з 2009 року по 2011 рік спостерігається тенденція зростання цього показника. Сума цих витрат знаходиться в прямій залежності від обсягу операцій та всієї діяльності банку.

Збільшення основних джерел формування прибутку дозволили значно покращити фінансовий результат банку – його чистий прибуток в 2011 році підвищився з 745 тис. грн. до 30655 тис. грн..

При оцінці щорічного приросту прибутку банку необхідно виходити з того, що він не повинен бути нижче темпів інфляції, в іншому випадку реальні доходи скорочуватимуться і станеться знецінення банківського капіталу. У зв'язку з цим при аналізі прибутку банку її величину необхідно коректувати з урахуванням темпів інфляції.

Висновки. В сучасних умовах прибуток – кінцева мета і рушійний мотив товарного виробництва і ринкової економіки. Ефективне управління прибутком передбачає побудову в банку відповідних організаційно-методичних систем забезпечення цього управління та знання основних механізмів формування прибутку.

На формування прибутку як фінансового показника роботи банку, що відображається в обліку та в офіційній фінансовій звітності, впливає встановлений порядок визначення результатів діяльності банку; обчислення собівартості банківських продуктів; загальнобанківських витрат; визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій, іншої діяльності.

Будучи кінцевим фінансовим результатом, розмір отриманого банком прибутку відображає результати всіх його активних і пасивних операцій та дію всіх факторів, що впливають на діяльність банку.

Обсяг прибутку в цілому по банківській системі забезпечує її надійність, гарантує безпеку вкладів і наявність джерел кредитування, від яких залежать споживачі банківських послуг.

Джерела та література:

1. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. – К. КНЕУ, 2010. – 599 с.
2. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. / За ред. С. В. Мочерного. – Тернопіль, Академія народного господарства. – Т. 3. -2009.
3. Криклій О. А. Управління прибутком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.
4. Лаврушин І. О. Банковский менеджмент / И. О. Лаврушин – 4-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2011. – 560 С.
5. Никитин С., Глазова Е., Никитин А. Прибыль: теоретические и практические подходы // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 5. – с. 20-28.

6. Пилипчук О. В. Прибуток як узагальнений показник господарсько- фінансової діяльності підприємства / О. В. Пилипчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 2 – с. 26-30.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати»: Положення затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99. № 87: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
8. Черкасов В. Е. Банковские операции: финансовый анализ / В. Е. Черкасов. – М.: Консалтбанкир, 2010. – 288 с.

Ришняк Н.Н.

УДК 332.135:334.012.23

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРІВ ЯК ФОРМИ ІНТЕГРАЦІЇ БІЗНЕСУ

***Анотація.** Багаторічні дослідження теорії та практики функціонування виробництва свідчать про високу ефективність і значення агропромислової інтеграції. Об'єднання бізнесу супроводжується виникненням таких організаційних форм як кластерні утворення, що враховують економічні, соціальні та правові відносини в регіоні.*

В статті обгрунтовані концептуальні засади та переваги створення кластерів для розвитку агропромислового комплексу, визначені перспективні напрямки вивчення даної проблеми.

На основі проведеного дослідження автором робиться висновок, що застосування кластерного підходу може стати дієвим засобом підвищення конкурентності, інноваційності та інвестиційної привабливості агробізнесу.

***Ключові слова:** кластер, кластерна концепція, інтеграція, агропромисловий комплекс, конкурентоспроможність.*

***Анотация.** Многолетние исследования теории и практики функционирования производства свидетельствуют о высокой эффективности и значении агропромышленной интеграции. Объединение бизнеса сопровождается возникновением таких организационных форм как кластерные образования, учитывающие экономические, социальные и правовые отношения в регионе.*

В статье обоснованы концептуальные положения и преимущества создания кластеров для развития агропромышленного комплекса, определены перспективные направления изучения данной проблемы.

На основе проведенного исследования автором делается вывод, что применение кластерного подхода может стать действенным средством повышения конкурентности, инновационности, инвестиционной привлекательности агробизнеса.

***Ключевые слова:** кластер, кластерная концепция, агропромышленный комплекс, интеграция, конкурентоспособность.*

***Summary.** Analysis of long-term research and practice of the operation of production testifies to the high efficiency and the value of agro-industrial integration. The emergences of organizational forms that take into account economic, social and legal relations in the region accompany the above process. As a promising form of business combination performs cluster.*

The impetus for the study and application of education as a factor in improving the competitiveness of agricultural enterprises was the work of Michael Porter, which covers the main provisions of the cluster theory. Analysis of publications on clustering suggests that better examined the following issues: global experience to create these integrated systems, theoretical and methodological approaches to the formation and development of industrial and innovation clusters. However, the concept of agro-industrial clusters under development, there are no fundamental scientific works on the rationale of the functioning of this form of association of business structures.

The article discusses the basic theoretical and practical aspects of the formation of the cluster model of economic organization as one of the promising areas of territorial integration of production. On the example of agriculture author substantiated the conceptual framework and the benefits of clustering.

On the basis of the study authors concluded that the use of the cluster approach can be an effective means of increasing competition, innovation and investment attractiveness of agribusiness.

***Keywords:** cluster, the cluster concept, integration, agro-industrial complex, competitiveness.*

Постановка проблеми. Підвищення ролі регіонів в розвитку держави є світовою тенденцією, яка обумовлена наступними чинниками: суттєво зростає територіальний зв'язок різних факторів економічного зростання, підвищується мобільність трудових ресурсів, ускладнюється виробнича структура та інфраструктура регіону, поглиблюється територіальний поділ праці, все більшого значення набуває його міжнародний аспект, зростає взаємозалежність регіонів різного рівня. Територія перетворюється із об'єкту управління в його суб'єкт. Як суб'єкт управління регіон розвивається, з одного боку, під дією спільних соціально-економічних процесів, властивих даній країні, а, з іншого, - під дією територіальної спільноти, що має власні локальні інтереси.

Не обминула ця тенденція і Україну. Після здобуття нею незалежності актуалізувались питання переходу на земельний принцип організації територіальної структури, офіційно проголошена пріоритетність регіонального управління на всіх стадіях соціального і економічного розвитку та переходу до ринку: становлення підприємницьких структур, розвиток ринкової інфраструктури та конкуренції, демонополізації, роздержавлення та приватизації державної власності.